

FAKTÖR PİYASALARI VE GELİR DAĞILIMI

Daha önceki bölümlerde, fiyat teorisi adı altında, değişik piyasa türlerinde mal ve hizmet fiyatlarının nasıl oluştuğunu ele aldık. Bu bölümde ise üretimi gerçekleştirmek için firmaların satın aldıkları üretim faktörleri fiyatlarının (Yani; ücret, rant, faiz ve kâr) nasıl oluştuğunu inceleyeceğiz. Ayrıca, bu bölümde, üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelirin, o ülkedeki kişiler veya gruplar arasında paylaşımı olan gelir dağılımı konusu da irdelenecektir.

Üretim Faktörünün Adı	Üretim Faktörünün Fiyatı
Emek	Ücret
Toprak	Rant
Sermaye	Faiz
Girişimci	Kâr

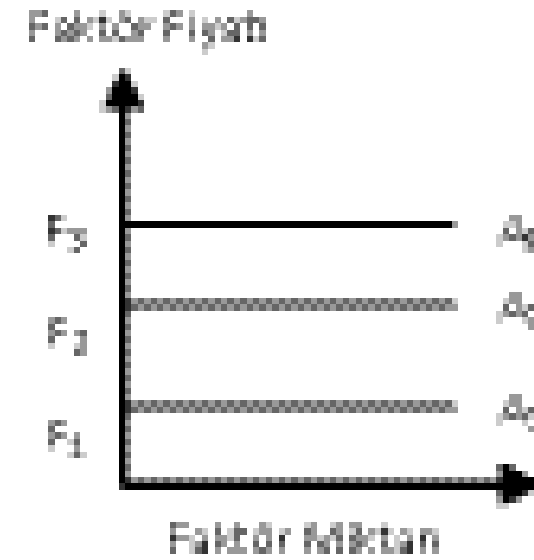
I. ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN FİYATLANMASI

A. Faktör Talebi ve Özellikleri

Üretim faktörü talebi, belirli bir piyasada belirli bir dönemde o faktörün fiyatı dışındaki etkenler sabitken çeşitli fiyatlardan satın alınmak istenen faktör miktarlarıdır.

Faktör talebinin özellikleri şunlardır; Üretim faktörleri gereksinmelere yanıt veren malların üretimi için gerekli olduğundan üretim faktörleri talebi dolaylı taleptir (Yani, Türev talep) Faktör talebinin kaynağı tüketici tercihleridir.

Firmanın Faktör Talebi

Firma faktörlerden marjinal

Ürün hasılatı = marjinal faktör maliyeti eşitliğine karşılık gelen miktarda satın alacaktır.

Faktör piyasasında tam rekabet varsa, firma aynı fiyattan dilediği kadar satın alır. Bu durumda firmanın karşı karşıya kaldığı faktör arz eğrisi, faktörün piyasa fiyatı düzeyinden yatay eksene çizilen bir doğru şeklindedir (Yandaki şekil). Faktör arz eğrisi aynı zamanda faktörün firmaya marjinal satın alma maliyetini (MSM) ve ortalama satın alma maliyetini (OSM) de verir.

Marjinal ürün hasılatı = Marjinal Fizik ürün x Fiyat

F_1 'de firma x kadar faktör talep eder. Böylece marjinal faktör maliyeti = Marjinal ürün hasılatı eşitliği sağlanır. Faktör talep eğrisi ortalama ürün hasılat eğrisi altında kalan marjinal ürün hasılat eğrisi ile özdeştir. Piyasa faktör talep eğrisi, piyasadaki firmaların faktör talepleri toplamına eşittir.

B. Faktör Arzı

Belirli bir dönemde çeşitli fiyatlardan satılmak istenen faktör miktarlarını ifade eder. Tüm faktörler kısa dönemde tüm ekonomi açısından esneklikleri çok küçüktür hatta sıfırdır.

C. Faktör Fiyatının Oluşumu

Faktör Piyasasında Denge Koşulu

Üretici firma ne kadar faktör satın alacağını belirlerken, son kullandığı faktörün toplam maliyete yapacağı ilave olan marjinal faktör maliyeti ile bu ilave faktörün toplam hasılatı yapacağı artış olan marjinal ürün hasılatına dikkat eder. Firmalar kâr maksimizasyonu için faktör alımını, marjinal hasılatı(MÜH) marjinal faktör maliyetine (MFM) eşit oluncaya kadar sürdürecektir.

Hem Faktör Hem de Mal Piyasasında Tam Rekabet Koşulları Varsayımında Faktör Fiyatı

Faktör arz ve talebinin kesiştiği nokta denge noktasını verir. Başka bir deyişle marjinal faktör satın alma maliyeti (MFM) ile marjinal ürün hasılatı (MÜH) eğrisinin kesiştiği "d" noktasında dengeye gelir.

Bu "d" noktasında; Faktör Fiyatı = Marjinal Faktör Maliyeti

= Marjinal Ürün Hasılatı = Ortalama Faktör Maliyeti = Ortalama ürün Hasılatı eşitliği gerçekleşmiş olur.

1. EMEK VE ÜCRET

Faydalı bir mal ya da hizmet üretmek amacıyla sarf edilen her türlü insan çabası "emek faktörüdür". Emek işçiye bağlıdır. Bu yüzden biriktirilemez ve hareketliliği azdır. "Ücret" ise üretime emeğiyle katılanların üretime aldıkları pay ya da kısaca emeğin fiyatıdır.

- a)** Nominal Ücret: İşçinin emeği karşılığı aldığı para miktarının cari dönemdeki değeridir.
- b)** Reel Ücret: İşçinin nominal ücretiyle satın alabileceği mal ve hizmet miktarını ifade eder.

1.1. Ücret Teorileri

Ücretin oluşmasını açıklamaya yönelik teorileri üç maddede toplamak mümkündür. Bunlardan ilk ikisi, klasikler; üçüncüsü ise marjinalistler tarafından ortaya atılmıştır.

a) Asgari Geçim Düzeyi Teorisi (Tunç Kanunu)

D. Ricardo'ya göre ücret düzeyi emeğin maliyetine bağlıdır. Emeğin maliyeti işçinin yaşamını ve soyunu devam ettirmesi için gerekli asgari geçim düzeyidir. Ricardo bunu Malthus'un nüfus kanununa dayanarak açıklamıştır. Malthus'a göre dünya nüfusu geometrik dizi şeklinde artarken, gıda maddeleri aritmetik dizi şeklinde bir artış gösterir. Ricardo buna dayanarak uzun dönemde ücretler asgari geçim düzeyinde dengelenir. Çünkü işçiler arasında rekabet oluşur der. Buna "Tunç Kanunu" denir.

b) Ücret Fonu Teorisi

A. Smith öne sürmüştü, J.S. Mill genişletmiştir. Bu teoriye göre, belirli bir ülkede ve veri bir dönemde işçi ücretleri, emek arz ve talebine göre belirlenmektedir. Emek arzı ile söz konusu ülkedeki işgücü miktarı; emek talebi ile de, o ülkedeki ücretlerin ödenmesi için ayrılmış olan sermaye stoku (ücret fonu) ifade edilmiştir. Buna göre; ortalama ücret, ekonomideki toplam ücret fonunun işçi sayısına bölümüyle bulunur. Yani;

Ortalama Ücret = Ücret fonu / İşçi Sayısı'dır.

c) Marjinal Verimlilik Teorisi

Serbest rekabet koşulları altında işçi ücretleri emeğin marjinal verimliliğine eşittir. Teori ancak emek piyasasında tam rekabet koşullarının varlığı ve tam istihdam durumunda geçerli olur.

*Marjinal verimlilik teorisine göre, ücretlerin yükselmesi için ya üretim koşulları değişmezken çalışmak isteyenlerin miktarının azalması; ya da işçi miktarı sabitken işçinin veriminin artması gereklidir.

1.2. Emek Arz ve Talebi

a) Emek Arzı

Emek arzı belirli bir piyasada belirli bir dönemde ücret dışındaki faktörler sabitken çeşitli ücretler düzeyinde işçilerin çalışmaya razı oldukları süreleri ifade eder. Emek arzını, işçinin zevk ve tercihleri, işçinin satın alacağı mal ve hizmetlerin fiyatı belirler. Ücretler yükseldikçe arz edilen emek miktarı önce artarken belirli bir ücret düzeyinden sonra azalmaya başlayabilir.

Buna "tersine dönen (tersine esnek) emek arz eğrisi" denir. Piyasa arz eğrisi de buna benzerdir.

b) Emek Talebi

Emek talebi belirli bir piyasada çeşitli ücretlerde istihdam edilmek istenilen emek miktarını ifade eder. Emek talebi emeğin marjinal verimliliğine bağlıdır. Emek talep eğrisi, marjinal ürün hasılat eğrisine özdeştir.

1.3. Ücretin Oluşumu

Tam Rekabette; (1) İşçiler örgütlenmiyor, (2) Çok sayıda firma var.

Bu koşullar altında;

- **1.** Durum: Emek arzı pozitif eğimliyse yani ücretle doğru orantılı ise ücret arzla talebin kesiştiği yerde oluşacaktır. Bu durumda geçici işsizlik olmaz. Devlet asgari ücret uygularsa işsizlik doğar.

- **2.** Durum: Emek talebi tersine esnekse emek arz ve talebinin kesiştiği 2 denge noktası oluşur. D_1 kararlı, D_2 kararsız dengedir. Ücret D_1 'in altına düşerse, düşmeye devam eder; üstüne çıkarsa çıkmaya devam eder.

Aksak Rekabette, işçiler sendika kurar, işverenler örgütlenir. Ücret pazarlık gücüne bağlıdır. Yalnız ücret asgari yaşam düzeyinin altına ve marjinal verimliliğin üstüne çıkartılamaz. Ücret bu aralıkta pazarlıkla belirlenir. İşçilerin silahı grev, işverenin silahı lokavttir.

1.4. Ücret Farklılıkları

Ücret farklılıklarının ana sebebi her iş kolunda talep edilen işgücü miktarının arz edilen işgücü miktarından farklı olmasıdır. Eğitim ve yetenek farkından kaynaklanan işgücünün homojen olmaması, meslek seçerken sadece paraya değil zevklere ve yoruculuğa bakılması ve emeğin mobilitesinin az olması ücret farklarına sebep olur.

2. TOPRAK VE RANT

İnsanın üretim esnasında doğada hazır bulduğu ya da doğanın üretim için kendisine kazandırdığı tüm öğelere, "Toprak (Doğal Kaynaklar)" denir. Toprağın arz esnekliği sıfırdır. Yani, toprak miktarı kıt, çoğaltılması ve başka yerlere taşınması olanaksızdır.

2.1. Rant ve Türleri

A. Tanım

Toprağın kullanımının bir fiyatı (bedeli) vardır ki bu fiyat, "rant" tır. "Ekonomik rant" ise, bir üretim faktörüne, o faktörü mevcut olan kullanım alanında tutabilmek için gereken bedelin üzerinde bir ödeme yapılmasıdır. Bu kavram sadece toprak için değil, bütün üretim faktörleri için kullanılır.

B. Rant Çeşitleri

Differansiyel Rant ya da Farklılık Rantı (D. Ricardo)

Toprağın farklı verimlilikte olmasından ve tüketim merkezine olan uzaklığından dolayı kaynaklanan ranttır.

Daha verimli toprağa sahip olanların aynı çaba sonucunda **daha az** verimli toprağa sahip olanlara göre elde ettikleri gelir ranttır.

Ricardo'nun rant teorisinin temel varsayımları şunlardır:

- Tarımda azalan verimler geçerlidir.
- Nüfus artışı sonucu daha verimsiz toprakların üretime açılması
- Piyasada tek fiyatın olması

Toprakların tüketim merkezine uzaklık farkından doğan rant; Taşıma giderlerinin farklı olması rant yaratır. Tüketim merkezine yakın olan işletmeler uzak olanlara göre **daha fazla** gelir elde eder aradaki fark diferansiyel ranttır.

Mutlak Rant ya da Kıtlik Rantı

Toprak faktörünün ihtiyaçlara göre kıt olmasından kaynaklanan ranttır. Nüfus artışı sonucu topraklar yetersiz hale gelir. Bu kıt faktöre sahip olanlar sadece toprağa sahip oldukları için bir gelir elde ederler buna mutlak rant denir.

Diğer Rant Kavramları

- Kent Rantı: Kentteki binaların yada arsaları konumundan doğan rant
- Kabiliyet Rantı: Aynı verimdeki topraktan daha kabiliyetli insanlar **daha fazla** ürün alır, bundan doğan ranttır.
- Rant Benzeri (A. Marshall): Kısa dönem toprak dışındaki üretim faktörlerin ya da malların arzlarının esnek olmamasından ortaya çıkan kazanç fazlasıdır.

3. SERMAYE VE FAİZ

Sermaye

Üretim esnasında insana yardımcı olan ve onun verimini artıran doğal kaynak dışındaki her türlü maldır. Örneğin; fabrika, tesis, gereç gibi üretim faktörleri, sermaye olarak tanımlanmaktadır.

Faiz

Tasarruf sahiplerine tasarruflarını ödünç vermeleri karşılığı ödenen bedeldir. Yani faiz bir anlamda, sermayeyi kullanmanın maliyetidir.

3.1. Faiz Teorileri

A. Reel Faiz Teorileri (Klasik-Neoklasik)

Klasik ve Neoklasiklere göre faiz oranı, sermaye arzı ve talebinin karşılaştığı sermaye piyasasında oluşur. Bu görüşe, "reel faiz teorileri" de denilmektedir.

Bu görüşe göre para, faiz oranları üzerinde bir etkiye yol açmamaktadır.

Sermaye Arzı

Klasik ve neoklasik düşünürlere göre tasarruf arzından başka bir şey değildir. Bu anlamda, sermaye arzı tasarruf arzıdır. Faiz, tüketimi erteleme bedelidir. Faiz oranı arttıkça tasarruf artar.

Sermaye Talebi

Girişimcinin yatırım talebidir. Girişimci sermaye talep ederken sermayenin maliyetine (yani faiz haddine) ve sermayenin marjinal verimliliğine bakar. Sermayenin marjinal etkinliği, faiz oranından büyükse yatırım yapar.

Sermayenin Marjinal Etkinliği: üretime katılan ilave sermaye malının belirli bir zaman süresi içinde sağlayacağı geliri, o sermaye malının maliyetine eşitlenen iskonto haddidir.

Faiz Haddinin Oluşması

Klasik ve neoklasik düşünörlere göre, piyasadaki denge faiz haddi, sermaye arz ve talebinin kesiştiğı (yani birbirine eşit olduğı) yerde oluşur. Kararlı dengedir.

B. Parasal Faiz Teorileri (Keynes)

Faiz, para piyasasında para arz ve talebi tarafında belirlenir. Tasarruf, likiditeden vazgeçmenin bedelidir. Faiz haddi ise, arz edilen para miktarı ile talep edilen para miktarının birbirine eşit olduğı noktada gerçekleşir.

C. Genel Faiz Teorisi (Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi)

Sir D. Robertson'un öncölük ettiğı bu görüş, reel faiz teorilerini ve parasal faiz teorilerini birleştiren bir özellik göstermektedir. Buna göre; faiz haddi ödünç verilebilir fonların arz ve talebine bağıdır. Denge faiz haddi, ödünç verilebilir fonların arz ve talebinin kesiştiğı yerde oluşur. Burada ödünç verilebilir fonlar arzını; çeşitli tasarruflar, bankaların verdikleri krediler oluşturmaktadır. Ödünç verilebilir fonların talebini ise; firmaların yatırım için fon talepleri yanında ev halkının borç talepleri oluşturmaktadır.

4. GİRİŞİM VE KÂR

Girişimci

Üretimin riskini, üretilen malın satış olanaklarından kaynaklanan belirsizliği üstlenerek her üç faktörü bir araya getirip üretime koşan kişilere girişimci denir.

Kâr

Toplam hasılat ile toplam maliyet arasındaki fark olup, üretimden girişimcinin aldığı paydır.

- Rant, ücret ve faiz önceden belirlidir kâr belli değildir.
- Rant, ücret ve faiz maliyet unsurudur kâr değildir.
- Girişimcinin kârlı alanda üretim yapması kaynakları rasyonel dağıtır. Ekonomide hangi mallar üretilecek sorusuna çözüm bulunur.

4.1. Kâr Teorileri

a) Yeniliklere Bağlı Kâr (J. Schumpeter)

Kâr, bir takım yeniliklerin dinamik girişimciler tarafından ekonomik faaliyetlere uygulanması sonucu ortaya çıkar.

b) Risk ve Belirsizliğe bağlı Kâr (F. H. Knight)

Kâr, geleceğin belirsizliğinden doğan riskin karşılığıdır.

c) Sömürü Teorisi (K. Marx)

Kapitalistin işçiyi sömürerek kendine mal ettiği artık değer işçilerin üretimdeki katkıları ile kapitalistin onlara ücret olarak ödediği miktar arasındaki farktır.

d) Piyasa Rekabetinden Doğan Kâr

Tam rekabetin aksaması sonucu kâr oluşur. Dolayısıyla kâr, monopol kârı niteliğindedir.

e) Konjonktürel dalgalanmalardan Doğan Kâr

Piyasa durgunluktan canlanmaya geçtiğinde firmaların yüksek fiyattan mal satarak elde ettikleri kâr.

II. GELİR DAĞILIMI POLİTİKASI

A. Değişik Gelir Dağılımı Tanımları

İşlevsel Gelir Dağılımı (Fonksiyonel)

Üretim faktörlerinin, üretim hasılasından aldıkları payı gösterir.

Kişisel Gelir Dağılımı

Bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin, o ülkedeki toplam nüfus arasındaki paylaşımıdır.

B. Gelir Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Lorenz Eğrisi

Bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliğin ölçülmesinde kullanılan birinci yöntem, Lorenz tarafından geliştirilen ve kendi adı ile bilinen eğridir. Orijinle karşı köşeyi birleştiren doğru, eş bölüşüm doğrusudur ve üzerinde gelir adil dağılmıştır. Göbek büyüdükçe eşitsizlik artar. OA doğrusunun altındaki eğri (Lorenz Eğrisi) ise fiili gelir dağılımını gösterir ve bu eğri ne kadar köşeye sarkmışsa, gelir dağılımı dengesizliği artmış olur.

Gini Katsayısı

0 ile 1 arasındadır. 1'e yaklaştıkça adaletsizlik artar.

C. Gelir dağılımında Eşitsizliği Azaltıcı Politikalar

Devletin Gelir Oluşum Sürecinde Müdahalesi

- Ücret farklarını azaltmaya yönelik müdahale
- Asgari ücret uygulaması
- Faiz oranlarına müdahale
- Üretici ve tüketiciyi korumak amacıyla tarımsal ürün fiyatlarına müdahale

Rekabeti engelleyici uygulamaları yasaklayan düzenlemeler

- Toprak reformu
- Bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklarını azaltıcı tedbirler
- Sermaye piyasasının gelişmesini sağlamak
- Enflasyonla mücadele

Devletin Gelirin Elde Edilmesinden Sonraki Müdahalesi (Yeniden Gelir Dağılımı)

Zenginlerden çok vergi alınır fakirlerden daha düşük vergi alınır ya da muaf tutulur. Ayrıca düşük gelirli, transfer harcamaları, yardım ve bağış gibi negatif vergilendirmeye tabi tutulabilir ki bütün bu işlemlere, "gelirin yeniden dağılımı" denir.

EK BİLGİ:

GENEL DENGİ ANALİZİ VE REFAH İKTİSADI

I. GENEL DENGİ ANALİZİ

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda, üretici ve tüketici için denge koşulları belirlerken daima "öteki faktörler değişmemek koşuluyla (ceteris paribus)" varsayımına dayandık. Ekonomik olayları etkileyen faktörlerden biri dışındakileri veri olarak aldığımız bu yöntem, "Kısmi Denge Analiz (Neo-Klasik Analiz)" denilmektedir.

"Genel Denge Analizi" ise, bir ekonomik olayı açıklamak için bütün ekonomik unsurları inceleme kapsamına alan bir yöntemdir.

A. Genel Denge Sisteminin Değerlendirilmesi

Walras'ın Genel denge Modeline yönelik yapılan eleştiriler iki noktada toplanmaktadır.

a) Sistemin dayandığı temel varsayımlar, gerçek ekonomik yaşamdan uzaktır.

Şöyle ki;

- Sistemin dayandığı tam rekabet varsayımı,
- Statik bir özellik arz etmesi, gerçek hayatta görülmesi imkansızdır.

b) Genel denge modelinin test edilmesinin doğurduğu güçlüdür.

II. REFAH EKONOMİSİ

Refah ekonomisi, toplumun refah düzeyinin yükseltilebilmesi için alınması gereken önlemlerin neler olduğunu araştırmaya yöneliktir.

Pareto Optimumu

Toplumda **en az bir kişinin** refah düzeyini düşürmeden, o toplumdaki bir başka kişinin (ya da kişilerin) refah düzeyini artırmayı olanaksız kılacak şekilde, mal ve hizmetlerin tüketiciler arasında olması durumunu ifade eder.

Edgeworth Diyagramı (Kutu Diyagramı)

Tam rekabet koşulları altında tüketim etkinliğinin sağlandığını göstermek üzere kullanılan geometrik bir analiz yöntemidir. Kutu diyagramı içinde herhangi bir nokta toplam miktarları veri olan iki malın iki tüketici arasında belirli bir dağılımını gösterir. Bu diyagram, iki tüketicinin iki mal karşısında sahip olduğu değişik kayıtsızlık eğrilerini göstermektedir.

Sözleşme Eğrisi (Antlaşma Eğrisi)

Kutu diyagramındaki iki tüketicinin sahip oldukları kayıtsızlık eğrilerin birbirine teğet olduğu noktaların birleştirilmesi ile elde edilen eğridir. Bu eğri üzerinde herhangi bir bileşimden, bir başka bileşime geçildiğinde taraflardan birinin refah düzeyi artarken diğerinki mutlaka azalacaktır.

Sözleşme eğrisi üzerindeki her noktada her iki tüketicinin marjinal ikame hadleri birbirine eşittir.

Pareto Kriterinin Sınırları

- Pareto optimumunun gerçekleşmesini sınırlayan bir takım koşullar vardır. Bunlar;
- Dışsallıkların varlığı,
- Aksak rekabet koşullarının varlığı,
- Ölçeğe göre artan getirin varlığı durumu,

Kayıpları Karşılama İlkesi (Kaldor-Hicks Kriteri)

Bu görüş, Kaldor tarafından ileri sürülmüş daha sonra ise Hicks tarafından genişletilmiştir. Bu görüşe göre, pareto optimum durumunda yeni bir denge noktasına geçişte, yararlı çıkanların kazancı, zararlı çıkanların kayıplarından büyükse, böyle bir değişiklik neticesinde toplumun refah artışı gerçekleşmiş olacaktır.

III. DIŞSALLIKLAR VE PİYASA BAŞARISIZLIĞI

Herhangi bir fiyatlandırma ve dolayısıyla satın alma olmaksızın bir karar biriminin başka bir karar birimine sağladığı fayda ya da zarara, "dışsallık" denir.

Üretimde Negatif Dışsallık

Firmanın çevreye verdiği zarar

Üretimde Pozitif Dışsallık

Firmanın bedelsiz olarak başka üreticiye sağladığı fayda

Tüketimde Negatif Dışsallık

Tüketim esnasında diğer insanlara verilen zarar.

Tüketimde Pozitif Dışsallık

Tüketim esnasında diğer insanlara sağlanan yarar.

Piyasa Başarısızlığı

Piyasa mekanizmasının temel ekonomik sorunların çözümünde etkinlikten uzaklaşmasına denir.